

A pesti ponyvaipar leleplezése a Magyarországon, 1941-ben. P. Shering, P. Deeds és Pierre Pesceur – azaz valódi nevén Halász Péter, a 19 éves frissen érettségizett, de már nagy tapasztalattal rendelkező, s többek között a fenti álneveken is publikáló író éppen egy ponyvakiadóban ült, amelyben füzetes regények kiadásával foglalkoztak, amikor

„...beállít egy vidéki külsejű ember... A titkárnő közli, hogy a főnök nincs itt, de ha óhajtja üljön le és várja meg. Erre a vidéki ember leül mellém és beszélgetni kezd. Meséli, hogy ezekben a napokban költözött fel vidékről Budapestre, írással reméli megkeresni a kenyerét, s most tájékozódik. Hol lehet eladni kéziratot, milyen honoráriumért, kik a füzetesregény-kiadók, kik az írók, kik rejtőznek az álnevek mögött és így tovább. Készséggel nyújtottam felvilágosítást a jóra való, vidéki írónak... Aztán elbúcsúztunk, és vele többé nem találkoztam, csak a cikkével a Magyarország című szélsőjobboldali újság vasárnapi számában. Nem is cikk volt, de egy cikksorozat első részlete, ezzel a címmel: A pesti ponyva nyomában. Úgy hatott ez a műfajra s annak összes művelőire, mint Hiroshimára az atombomba. A vidéki ember mindenkit leleplezett, neveket, álneveket... Én is megkaptam a magamét: lehordott, leleplezett s fölhívta rám az illetékesek figyelmét. Verten menekült a füzetesek fekete serege.”¹

Ez a cikksorozat, amely mindeddig nem volt ismert, nem szerepel *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája* vonatkozó kötetében sem, a következő részekből áll (Halász Péter rosszul emlékezett a címre):

1. *A mai ponyvairodalom öl, butít és bűnre izgat.* Magyarország 1941. márc. 30. p. 14.
2. *Meddig áraszthatja még el ponyvafüzetével az országot a Hellas, a Duna és az Auróra Könyvkiadó Vállalat?* Magyarország 1941. ápr. 6. p. 9.
3. *Meddig használhatják még fel ponyvairodalomra a drága rotációs papírt?* Magyarország 1941. ápr. 20. p. 10
4. *Mit akar olvasni a nép?* Magyarország 1941. okt. 19. p. 9.

Szerzőjük, aki ezzel az ügyes, de jócskán vitatható módszerrel megszerezte az adatokat, Bodnár István; róla a cikkem végén még külön szölok. Mindenekelőtt viszont néhány szót magáról a napilapról, amely teljesen feldolgozatlan. A *Magyarságot* 1920-ban Milotay István és Pethő Sándor alapította. 1938-ban a lap tulajdonosa, Virtsológiai Rupprecht Olivér – nyilván az Anschluss hatására – átadta a lapot a szélsőjobboldalnak. (Pethő és társai ekkor alapították meg a *Magyar Nemzetet*.)

Végiglapozva az 1941–42-es évfolyamokat, szembeötlő a lap háborúpárti, németbarát és antiszemita jellege, s ez a hármasság összefonódva, teljes egységben jelenik meg. Az első oldalon általában valamilyen háborús tudósítás szerepel, mint legfontosabb külföldi hír – ám jellegzetes módon mindig afféle „már csak hetek/napok/órák kérdése, hogy a németek, s a tengelyhatalmak megnyerjék a csatát/háborút” – stílusban. Mivel pedig e háború a világ zsidósága ellen folyik, ebből következően gyakoriak a cikkek, amelyek a „vesztésre álló” USA-t, Nagy Britanniát és a Szovjetuniót úgy mutatják be, mint „zsidó irányítás” alatt álló országokat. Ilyen értelemben tehát Japán is a zsidók ellen viselt háborút. Ugyanez az antiszemitizmus nyilvánul meg a belföldi cikkekben is: a lap örömmel üdvözlö a különféle kamarák felállításáról szóló törvényeket, a színházi rovatban például fő helyen szerepelnek a színészek származásuk miatti állásvesztéséről szóló hírek stb. Egyfajta „úgy kell nekik! most majd megtanulják!” – hangsúllyal íródtak azok a cikkek is, amelyekben azon vállalatvezetők bírói elítéléséről van szó, akik továbbra is alkalmaztak zsidókat.

¹ HALÁSZ PÉTER: *Átmeneti élet.* Utószó. In: *A fekete kastély rejtélye és más kémtörténetek.* Bp. ILK, 1989. 251–252.

A lap gyakran hozza fel Németországot példaként Magyarország számára bármilyen témakörben, sőt esetenként éles vitába keveredik Szalasiékkal, akik – ekkoriban legalábbis – bizonyos dolgokat másképpen akarták csinálni, mint a németek. A *Magyarság* feltétlen csodálattal tekint a Harmadik Birodalomra – néha úgy tűnik még a sporthírekben is jobban kiemelik a német győzelmeket...

Gyakran jelennek meg a *Magyarságban* az ún. leleplező cikkek: valamilyen ipari, kereskedelmi, kulturális ágazatot járnak be a cikkírók, és általában ugyanazt állapítják meg: a „kulcsfontosságú” pozíciókban zsidók ülnek. Ilyen cikket közölnek pl. 1942-ben a február 15-i szám 9. oldalán Viktor Dezső tollából: „A zsidó könyvkiadók diktálnak még mindig!” címmel. „A tőkeerős nagy vállalatok túlnyomó része zsidó” – állapítja meg a szerző, és különféle példákat sorol fel erre, pl. hogy a Singer és Wolfner kiadó zsidó alapítású és vezetésű, s ráadásul a „céghez közelálló” *Uj Idők* című folyóiratot sem Herczeg Ferenc szerkeszti valójában (aki amúgyis „liberális nézeteiről közismert”), hanem helyette – aki zsidó stb. (Egyébként itt látható igazán a *Magyarság* szélsőséges mivolta: nemcsak a baloldalt támadja, hanem a keresztény magyar középosztály legkedveltebb kiadóját és lapját is, és a cikkíró számára Herczeg, a Magyar Revíziós Liga elnöke, Horthy feltétlen híve is túlzottan liberális stb.) A cikk végén Viktor is kitér a ponyvára, mint „zsidó lélekmérgezésre”, s határozott intézkedéseket követel.

Ezekből a példákban is kitűnnek a „leleplező” cikkek csúsztatásai: általában a többség által ismert, de összefüggéseiből kiragadott tényeket állítanak egymás mellé, amelyek kellő körítésben megteszik hatásukat az olvasóra.

Jellegében nem különbözik ezektől a ponyvaiparról szóló cikksorozat sem. A szerző először általános körképet mutat a jelenről, és a kívánalmakról:

„Korfordulót élünk. Regényirodalmunknak a társadalmat kellene megrajzolnia, megmutatva a nemzetiségek, rétegek, osztályok, szellemi és gazdasági csoportosulások viszonyát. Meg kellene mutatni a múltat, átértékelt történelmi adatok felhasználásával; vagy meg kellene álmodnia bátran a magyarság jövőjét. Ez azonban ma még nem »divat« nálunk, mert a kiadók ugyanis ma még abban látják az üzletet, ha kiszolgálják az alacsony szellemi színvonalon álló tömegeket. Kiadnak tehát ponyva-irodalmat: havonta félmillió példányban!” (1. cikk)

A következőkben aztán rátér a különféle kiadók, terjesztők és szerzők leleplezésére. Sok újat itt sem olvashatunk: az adatok többségét akár a ponyvakiadványok kolofonjából is megtudhatta volna a szerző, legfeljebb egyik-másik cég „háttérben álló” vezetőjét, a kéziratokért kapott összegeket, s a néhány feloldott álnevet vette Halász Pétertől, akit egyébként csak egyszer említ más ponyvaírók társaságában. Külön kiemelve pl. Hamvas H. Sándorról, Nagy Károlyról ír valamivel többet. A hangsúly itt is a szerzők és a kiadók származására (illetőleg vallására) esik, de megemlíti pl. vitéz Rozs Kálmán vállalatát, és azt is, hogy néhány álnév mögött

„tehetséges magyar írók húzódnak meg, akiknek novellái valaha a Nyugatban és a Pesti Naplóban jelentek meg. Nevüket nem fedhetem fel, hiszen utálattal írják a ponyvát, de élniük kell!... Számláikat nem fizeti ki sem a kultuszminisztérium, sem a magyar kulturtársadalom” (2. cikk)

Miután ily módon megismertük a ponyvák íróit és terjesztőit, felvetődik a kérdés, hogy vajon kik, és miért olvasnak ilyenfajta irodalmat? A szerző erre a kérdésre is kitér, és „pszichológiai” magyarázatot ad rá:

„A ma embere határozatlan. Nem mer cselekedni. Becsüli, csodálja azt, aki bátor. Ez a típus lélekben lázongó. Ezeknek a lázongóknak, lelki lumpenproletároknak ez az irodalom kell, ahol dörögnek a coltok, fölugatnak a gépfegyverek, csípőből, derék-

ből, térdből, mellből, nyakból és mindenhol tüzelnek a bátrak; ahol becse van a karakáságnak; ahol a banditákból hősök lesznek. Erre az irodalomra van tíz fillérje a gyári munkásnak, mosónőnek, fodrászkisasszonynak, a gépkocsivezetőnek és az értséigizett tisztviselőnek.” (Uo.)

Tehát nem a műveletlenség, iskolázatlanság, az igazi irodalom nem-ismerése, a kalandok és a könnyű megoldások kedvelése stb. készíteti a ponyvaolvasásra az embereket, hanem a – határozatlanság, a cselekvésképtelenség... A politikára lefordítva ebből is kihallatszik a szélsőséges, a radikális oldal, esetünkben nyilvánvalóan a szélsőjobb hangja.

A 3. cikkben megemlíti a szerző az ismertebb ponyvasorozatok is: a *Pesti Hírlap* sárga borítójú regényeit, amelyeknek mindegyike „gyilkos angomániától csöpögő irodalom”; a „Friss Újság színes regénytára”-t, melyben „az igazság szívödlegesztő győzelmétől terhes” művek jelennek meg; a „Tarka regénytár”-at, melyet bizony a jobboldali Stádium cég ad ki; a „Világvárosi regények”-et, melyek „könnyű fajsúlyú, szerelmi háromszögekre épült fércmunkák”. Ez utóbbi sorozatnál „veszedelmesebb és minden tekintetben alacsonyrendűbb” a Központi Sajtóvállalat kiadásában, Ijjas Antal szerkesztésében megjelenő „Új Élet regénytár”, amelyet azzal a céllal teremtettek meg, hogy a katolikus olvasóközönséget „ellássák a katolikus erkölcsnek megfelelő irodalommal.”

Hogy mi lenne a megoldás, amely véget vethetne ezen kiadványok ilyen mértékű elterjedtségének, azt Bodnár is törvényi úton szeretné elérni. Sőt, szerinte a ponyvairodalom eleve törvényellenesen jelenik meg! A következőket az 1923. évi 60002. számú belügyminiszteri körrendeletből idézi:

„Köztudomású, hogy a ponyvairodalmi fércmunkák a néplélekre és főként az ifjúságra gyakorolt mételyző hatásukkal és ezzel kapcsolatban a vallásérkölcsi, valamint a nemzeti érzés lazításával a közelmúlt forradalmi állapotainak egyik előkészítő tényezőjeként szerepeltek.[...] Engedélyt csak olyan sajtótermékre adjanak, amelyeknek terjesztését vallási, erkölcsi, művelődési, vagy nemzeti szempontok teszik kívánatossá.” (3. cikk)

A törvényi szabályozás tehát megvan, régóta létezik, csak be kellene tartatni – véli a szerző lelkesen, de nem gondol arra, hogy a rendelet megfogalmazása olyan, hogy ennek alapján akár maga a *Magyarság* sem kaphatna megjelenési engedélyt – persze attól függ, ki hogyan értelmezi pl. a „nemzeti” szempontot... Egyébként a ponyvakérdés „megoldása” valóban törvényi úton történik majd meg egy év múlva.

A cikksorozat néhány hónappal későbbi „pótlásában”, a szerző idéz néhányat azokból az olvasói levelekből, amelyeket a – nemes ponyva kiadásával is foglalkozó – Magyar Népművelők Társaságának küldtek. A végkövetkeztetése ez:

„A ponyvagatórosok tehát hallgassanak el, mert ezek a levelek azt bizonyítják, hogy a magyar nép magyar íróktól, magyar történelemről és a jelenlegi társadalomban történő igaz, őszinte és nevelő szándékú műveket akar olvasni. Nem kell a szenvedő, szomorú, nyomott hangulatú, pepecselő, cselekménytelen irodalom (mind ezek lennének az annyira támadott ponyva ismérvei? B.G.), de kell az, amelyik az életnek árny és fényoldalát mutatja meg, amelyik hitet önt az olvasóba az élet heroikus küzdelmeihez, amelyik újabb és újabb erő kifejtésre biztatja az ernyedő akarat...” (4. cikk)

Egy külön tanulmányt is megérne a fentebb bemutatott cikksorozat szerzőjének életútja. Irodalmi lexikonjaink és adattáraink említik őt, de mintha két különböző emberről lenne szó... Egy

bizonyos Bodnár Istvánt (1912–1988) kommunista diákszervezkedés miatt elítéltek 1933-ban, majd Pozsonyba emigrált, ahol a Népfront lapjába írt. Miután Csehszlovákiából kiutasították, visszajött Magyarországra, de 1943-ban baloldali magatartása miatt kizárták a Sajtókamarából. 1945 után különböző újságok munkatársa volt, majd kiadói lektorként működött. Ez utóbbi tény bizonyítja, hogy ugyanarról a személyről van szó, akit Halász Péter is említ:

„... valamikor az ötvenes években támadt egy ötletem, amiről tárgyalni szerettem volna az állami könyvkiadóval. Fölmentem a központi irodába. Az egyik lektor, akivel szembetaláltam magam, nem volt más, mint a vidéki ember. Tíz esztendő után megint egyszer találkoztunk. Rámeredtem, mint aki kísértetet lát. Ő meg visszánézett rám finom és ironikus mosollyal.”²

E számottevő mozgalmi múlttal rendelkező személy ugyanakkor – a *Magyarságon* kívül – az *Egyedül vagyunk* című szélsőjobboldali lapba is írt... Újra átolvasva azokat a sorokat, amelyeket a ponyvairodalom ostorozásának szentelt, és ahol az irodalom feladatairól írt, megállapíthatjuk, hogy ezek a mondatok ugyanúgy elhangozhattak a negyvenes évekbeli szélsőjobboldali és az ötvenes évekbeli sztálinista szerkesztőségekben is.

S figyelmesen böngészve a Magyar Könyvészet vonatkozó köteteit észrevehetjük, hogy Bodnár, a ponyvaipar leleplezője – ponyvaregényeket is írt, sőt saját kiadója volt: a Bodnár István Könyvkiadó adta ki a „Szórakoztató regények” című füzet sorozatot (benne igaz, Csehovval, és Maupassant-nal, de emellett nyolc saját kisregényével) 1943-ban. Akkor, amikor a többi füzetesregény-kiadó már jobbra beszüntette tevékenységét az 1942-ben megszületett törvényi szabályozás miatt, amelyet annyira sürgetett a cikkeiben Bodnár István is.

BÁLINT GÁBOR

² HALÁSZ Péter: *i. h.*